

Természeti emlékek a Mecseken és környékén

Írta: Földváry Miksa

(Folytatás.)

3. Dunai természetvédelmi berek.

A lengyel kormány a közelmúlt időben a siedlcei kerületben fekvő rajgrodi erdőgondnokság területén levő mintegy 2000 ha kiterjedésű tőzeglápot, melyben még jelentékeny számú jávorszarvas él, ezek kedvéért és fenntartásuk érdekében természetvédelmi területnek nyilvánította és ugyancsak ilyen rezervátummá jelölte ki a lukowi erdőgondnokság kerületében fekvő mintegy 12 ha nagyságú mocsarat kizárólag azért, mert abban gémekek fészkelnek.

Igaz örömmel és teljes elismeréssel fogadjuk az ilyen kedvező híreket, melyek azonban egyidejűleg bizonyos keserű érzéseket és bántó gondolatokat is ébresztenek fel bennünk és meg kell állapítanunk azt, hogy míg körülöttünk mindenütt munkálkodnak és eredményeket mutatnak fel, — mi még mindig tétlenek vagyunk, holott a fentiekhez hasonló bercek, ősmocsarak, madártanyák nálunk napról-napra fogynak.

Ma még a Duna mentén van több olyan kisebb-nagyobb tó, mocsár, berek, mely céljainknak megfelel, ezeken berki erdők állanak, hangulatos ligetek találhatóak lágy fákkal, különféle cserjékkel és buja növényzettel. A nádistavak és kanyargó holtágak kedvelt tanyái a vízi madárseregeknek, a berki erdők pedig hathatós védelmezői a gazdaságoknak, hisz jégzajlás idején ugyanazt a feladatot töltik be, amelyet a magas hegységek felső régióiban meghúzódozó, sokat szenvedő altruisztikus véderdő teljesít.

Valami mondhatatlan vonzó varázsa van az ilyen füzes, nyáros, buja növényzetű berki erdőnek, valami titkos ígézzel hat a lélekre és minden indás, folyondáros, kúsza, sötét sűrűségben vadkant gyanítunk, agancsost várunk; a vizek fölött különösen költés után állandó a nyüzsgés, a vízi madarak eleven élete szinte elkábít bennünket.

Minden lépés után más a kép.

Itt embermagas csípős csalánerdő, melyet szúrós tüskéi

miatt óvatosan elkerülünk, ott kúszó szederinda sűrű szövevénye fogad, melyen csaknem lehetetlen áthatolni. Vadkomló kapaszkodik fel a fák koronájába és maga alá gyűrve a tehetetlenül bókoló fiatal fát, kihívóan terpeszkedik rajta.

Rendszeres kezelésben levő erdőbe érünk, már amennyire a tavaszi áradás, a nyári szárazság, az őszi sár és a téli víz a rendszeres kezelést, ápolást és használatot megengedi. Kocsányos tölgyvel fekete nyár, korai juhar, magas kóris és mezei szil elegyül, mely alatt a cserjék bozótja közötti ritkás helyeken tarka foltokban salátaboglárka aranyárga csillaga bókol.

Magasan a fák csúcsa felett két barna kánya kering, méltóságos lassúsággal úsznak a kék levegőégben, nekik semmi sem sürgős, őket nem érdekli most a dunai halászat után az alattuk pezsdülő élet, az éneklő madarak élénk zsbongása. Sárgarigó füttyül, harkály rikolt, apró énekesek egész rajai csicseregnek a virágzó bokrok ágai között.

A hézagos vegyes erdő rudas fáit közül hatalmas, öreg tölgy hagyásfa emelkedik fel a magasba, dereka táján vízszintesen kinyúló vastag oldalág villáján vesszőkből összetákolt valami: a fekete gólya fészke.

Ez a fészek lényegesen nem tér el a fehér gólya fészektől, éppen olyan egyszerű, művészietlen, mint az: ágakból, gallyakból, vesszőkből összerakva, teljesen lapos, azonban kisebb, mint a fehér gólyáé.

Karcsú, egyenes tartású, fekete-fehér fémfényű, színes madarunk korállpiros csőrével és lábával, elegáns megjelenésével az erdős berkek gavallérja. Életmódjában is az igazi gentleman típusa, előkelő visszavonultságával, csendes magatartásával igen elüt fehér rokona viselkedésétől. Míg ez a nedves legelők, üde rétek és erkekkel átjárt mezők lakója, az emberlakta helyeket kedveli és sűrű kepelésével magára tereli a figyelmet, addig a fekete-gólya a vizek közelében fekvő, száraztalajú erdőket, ligetes berkeket keresi fel, elvonulva a lármás világtól és csakis erdőkben, ligetekben fészkel fák vastag oldalágain, vagy az ágvillákban, óvatosan kerüli az embert.

A külföldi irodalomban vonulására nézve az olvasható, hogy nemcsak az ember közelségét, hanem fajrokonainak társaságát sem kedvelő, rideg természetéből folyóan őszi költözésekor is

egyenként vagy legfeljebb párosával vonul délafrikai téli tanyájára. Ezzel szemben hazai megfigyelések azt bizonyítják, hogy szeptemberben, október elején kisebb csapatokba is verődik és vonul dél felé.

Habár semmiféle gazdasági hasznát sem tudták kimutatni, ellenben mind a vadászok, mind a haltenyésztők súlyos bűnököt írnak a rovására, mégis védelmére kelünk és kíméletet kérünk részére, hisz oly igen kevés van már belőle nálunk is, némely országban pedig csaknem teljesen kipusztult és pedig főként az embernek zsákmányra való éhessége folytán.

Dr. E. Schütz, a rostiteni madármegfigyelő állomás tisztviselője azt írja (Naturschutz: 13. évf. 1. szám), hogy a szélében hangoztatott kímélet ellenére, még mindig a legtöbb fektegolya a céltalan puskázásnak esik áldozatául. Ezt bizonyítják a Dániában végzett pontos megfigyelések, melyek szerint az ott meggyűrűzött 111 fiókából őszig 26 darabról szereztek tudomást és ezek közül 22 darabot életük legkezdetén lelőttek vonulásuk közben. Mindenesetre szomorú statisztika ez.

Lelkiismeretes utánjárásom és szorgos kutatásaim után is viszonylagosan nagyobb számban nálunk csupán a dunamenti berkekben találtam fészkeire, a Dráva mentén pedig csak igen elvétve akadtam reá. Imitt-amott Baranya és Somogy déli részein találni ugyan egy-egy fészket, melyek azonban az utóbbi években nem voltak elfoglalva.

Minden óvatossága mellett is mindinkább ritkul, nemcsak az embertelen, céltalan pusztítás miatt, hanem azért is, mert a fészkeléshez megkívánt előfeltételek hiányoznak vagy legalább is kevesbednek, tehát egy-két dunai berki rezervátum nagyon is kívánatos. Ezenkívül lelövését egyszersmindenkorra be kell tiltani, mert azzal a kifogással, hogy iskola, múzeum részére történt az elejtés, sok visszaélést követnek el s legtöbbször sem iskolának, sem múzeumnak nem jut ez a délceg, szép madár kitömött állapotban, hanem síralmasan, dicstelenül szemétdombra kerül. Ez pedig nem méltó hozzá, mint kihalófélben levő természeti kincsünkhöz.

Hozzá hasonló sorsban osztozik a fehér farkú rétisas, a dunai berkek fejedelmi madara, a nagy természetnek ugyancsak ritkuló remek alkotása.

Dr. Lovassy Sándornak „Magyarország gerinces állatai és gazdasági vonatkozásai” című műve szerint a réti sas hazánkban még néhány évtizeddel ezelőtt mind az Alföldön, mind pedig egyéb vizes helyek mentén nőtt berki erdőkben bőven fészkel, de „ma már csak az Al-Duna mentén, Mohácstól Orsováig elnyúló árterületi erdőkben fészkel”.

Kutatásaim során örömmel állapítottam meg, hogy ez a természeti emlékek minősíthető madár ha nem is bőven, de elvétve mégis költ csonka hazánk területén is és pedig állandóan.

Mohács körül Frigyes kir. herceg erdőbirtokának Sirina és Bok nevű részén évről-évre két lakott fészket ismernek; az előbbiben fűzfán áll a fészkek 18 méter magasságban, az utóbbiban szürke nyárfán, 25 m. magasságban.

A bátaszéki alapítványi birtok öregszigeti részében vén, fehér nyárfán évek óta költött egy pár. Mivel ez az erdőrész a legközelebbi jövőben kihasználás alá kerül, ennek a párnak jobb hazát kell keresnie.

A kalocsai érsekség gemenci erdejében hatalmas kocsányos tölgyfa koronájában, minteg 20 m. magasságban van egy, már 12—14 év óta ismert és állandóan lakott fészkek, melyben az 1931. évben két fióka nőtt fel.

Hiszem, hogy csonka hazánk területén még több is van.

A gemenci erdőben néha 6—8 példány is tartózkodik egyszerre, melyek azonban máshonnan vonulhattak ide.

Tollazatának változatossága miatt talán sokszor pontosan nem is határozzák meg a nem eléggé járatos megfigyelők, bár a fehér fark igen jellegzetes, melynek fehérsége azonban csak a negyedik év után jelentkezik erőteljesen.

Amennyire imponáló röpte a levegőben, annyira feltűnő testsúlyának aránylagos csekélysége, amely alig több 5—6 kg.-nál.

Főtápláléka a hal, amelyre mesteri ügyességgel vadászik.

Azt beszélik róla, hogy vakmerő elszántsággal, vagy talán elhirtelenkedő meggondolatlansággal olykor akkora halra csap rá, amellyel nem tud megbirkózni, sőt ő esik áldozatul a prédájául kiszemelt halmak, melytől magával ragadja a hullámsírba. A halon kívül kedves csemegéje a vadlúd és réce, de nem veti meg a nyulat, malacot, bárányt, sőt egyesek szerint az őzgidát

és szarvasborjút sem. Party József közlése sszerint az 1928. évi szokatlanul zord télen, amikor minden víz csontkeményre volt fagyva és térden felül feküdt a hó, a gemenci erdőben megfigyelte a vadőr, amikor két réti sas gyenge őzet vett üldözőbe, melyet oly kitartóan üztek, hogy csak a nyolcadik riasztólövésre hagyták abba támadásukat. Más alkalommal sebzett és elhullott vaddisznón értek két rétisast. Egyébként közismert a dög iránt való előszeretete a réti sasnak és bizonyosra vehető, hogy csak olyan nagyobb vadat támad meg, mely beteg, sebzett, vagy már elerőtlenedett.

Fogságban néha megjámborodik; ha nem is szelidül meg, de nyugodtan viselkedik. Javorinán fogságban láttam egy rétisast, mely igen vad volt és még ápolóját is megvágta, amikor vigyázatlanul közeledett feléje.

Míg egyes helyeken, bár ritkábban, a földön, bozótban, az északi tájakon sziklán, hegyfokon, addig a Duna mentén kizárólag kimagasító hatalmas fák koronájában találtam fészkére, mely a fekete gólyáéhoz hasonlóan ágakból, gallyakból van összeháttkolva, amazénál talán még kevesebb csínnal és renddel

Két, ritkán három tojást rak korán, még februárius havában, tehát éppen nem szapora s mivel már alig találni fészket, a teljes kímélet kétségtelenül meg van okolva, annál is inkább, mert a táplálék szerzésével a vad- és halállományban okozott kár gyér előfordulása miatt egészen jelentéktelen s ez még azzal is mérsékelhető, hogy elhullott, lelőtt macskát, kutyát, egyéb háziállatot, üregi nyulat, kártékony szárnyast, mint dögöt kihelelyezünk számára, sőt vadászati szempontból hasznossá is válhatik azáltal, hogy a gyenge, csenevész, satnya vadat elpusztítja és a sebzett vadat megváltja kínjaitól.

Bár alakja kétségtelenül erőteljes, megjelenése mégsem oly kihívó, oly lenyüggőző, szinte tiszteletet ébresztő, mint a szirti sasé és mindaz, amit a sasról képzelünk: a bátorság, elszántság, gyorsaság, nemesség nincsen meg benne abban a mértékben, mint a szirti sasban, a sasok királyában, mindazonáltal szép látványt nyújt a rétisas is a levegőben, amint szétterjesztett farkkal és lekerekített szárnyakkal nyugodtan kering. Pfennigberger Félix megfigyelte, hogy a réti sas repülés közben a gó-

lyához hasonlóan kinyujtva tartja lábait és nem a has alá húzva, mint a legtöbb ragadozó madár.

A nyugati államokban ma már ritkaságszámba megy és fájó rezignációval beszélnek a 30—40 év előtti állapotokról, amikor még mint költő madarat ismerték és amikor mindenféle „sas”-t, ami puskavég elé került, meggondolatlanul lepuffantottak s így a rétisas ott tényleg már csak emlék.

Mi ugyanehhez az állapothoz közeledünk.

A ragadozó madarak fajait nem sok vadász tudja egymástól megkülönböztetni. Abban azonban a legtöbb egyetért, hogy kíméletlenül ledurrantja azt a madarat, amelynek kampós a csőre és erősek a karmai.

Mivel a rétisasnak számottevő ellensége alig van, mondhatni, kizárólag az ember az okozója a fejedelmi madár ritkulásának és hogy ez teljes kipusztulással ne járjon, legfőbb ideje a feltétlen védelem kimondásának, aminthogy Németországban is törvényszabta oltalomban részesül, pedig ott még a mult században szép számban fordult elő. Alig másfél évtizeddel ezelőtt halt meg Leo Dorn, Luitpold bajor herceg testőrvasáza, aki életében száznál több sast ejtett el. Még mielőtt a rétisas törvényes védelemben részesült, nem egy tiltakozás hangzott el a természetbarátok és igazvadászok részéről, ha valaki sast ejtett el, amiről tanúskodik Wilamovitz-nak a „Mecklenburger Warte”-ben egy rétisas elejtéséről közölt hírre vonatkozó következő elítélő megjegyzése: „Es ist im höchsten Grade bedauerlich, dass sich noch immer Leute finden, denen es Spass macht, harmlose Seeadler auszurotten; eine Heldentat ist das gewiss nicht und der glückliche Schütze täte wirklich besser, seinen „Meisterschuss” nicht noch in der Zeitung breitzutreten, denn Bewunderung wird er damit zweifellos nicht erregen, wenigstens bei alle denen nicht, die Sinn für Natur haben”

Bárcsak nálunk is így leszólnák a „szerencsés” puskásokat.

A törvényes tilalom alá helyezésen és feltétlen kíméleten kívül azonban a fészkelési lehetőséget is elő kell mozdítanunk mind a rétisas, mind a fekete gólya megmentése érdekében.

Csupán a fészkes fa meghagyása nem vezet a kívánt eredményre.

A mesztegnyői uradalmi erdőben találtam egy öreg, tere-

bélyes bükkfát a tarvágás területén egymagában, melyen régebben fekete gólya fészkelte s melyet a természetet szerető erdőmérnök meghagyott abban a reményben, hogy arra továbbra is visszatér a fészkelő gólyapár.

Sajnos, ez nem következett be.

Mind a fekete gólya, mind a rétisas annyira vad, óvatos, a magányt kedvelő madár, hogy erdőkihasználás esetén a fészkes fa állvahagyásával célt nem érünk, hanem a körülötte lévő faállománynak is érintetlenül kell maradnia, vagyis célszerű egész erdőrészeket rezervatumnak kijelölni.

Ha ebbe belekapcsolható jellegzetes berki, árterületi faállomány, akkor botanikai szempontból is kapunk becses rezervációt; ha pedig vízállásos hely, nádas tó kerül bele, akkor a sok vízi szárnyasnak nyújtunk biztos és kedves otthont.

Ilyen védelmi terület lehetne a kalocsai érsekség gemenci erdejében lévő „Forgó-tó”, mintegy 30—40 kat. hold kiterjedésben. A tó fele síkvíz, a másik fele sulyomos mező. Ezernyi vadréce és szárcsa hápog és csikorog rajta. A víz szélén sűrű nád, a parton festői fűz fejesfák, odább nyárok és kőrisek állanak.

A bátaszéki közalapítványi erdőbirtok dunai részében nyolc olyan több-kevésbé zárt vízterület van egyenként körülbelül 10—70 kat. hold kiterjedésben, melyek céljainknak megfelelnek. A részint kerek, részint félköralakú vízterületek széle rendszerint nádas, a partokon lágyfaerdők állanak. A vizeken, illetve nádasokban récék, vöcsök, nádi verebek, vízityúk fészkelnek. Gémtanyák most nincsenek, de a szürke- és vörösgém valamint a bölömbika meg szokott itt fordulni. A növényzet nád, sás, káka, sulyom, fehér és sárga tavi rózsza stb. Az itt költő fekete gólyák védelme érdekében a kijelölésnél főként ezekre kellene figyelemmel lenni.

Mint kijelölendő, habár nehezen megvalósítható, védelmi területeket, felemlítem a mohácsi Margitta-sziget két nagyobb kiterjedésű tavát: a Földvár-tavat és a Riha-tavat, melyeken búbos vöcsök, szárcsa és különféle réce és gém tanyázik.

Frigyas kir. herceg izabellaföldi erdőbirtoka bédai és boki részében elsősorban a fekete gólyák fészkének fenntartása végett volna szükség védelmi területre, a Sirinában pedig a rétisas fészkének környékén kellene a fákat állva hagyni.

Rezerváció. Almamelléki gyertyánnal elegyes öreg bükkös, Biedermann Imre báró birtokán.

(Földvály Miksa felvétele.)

Kétségtelen tény, hogy akár a most felsorolt, akár más dunamenti részeknek védelmi területekké való nyilvánítása és mint ilyeneknek örök időkre gazdasági haszon nélkül való fenntartása áldozatot jelent, amely megint csak az erdőbirtokost sújtja, mégis ez elől a tudomány és a jövő nemzedék érdekében senki sem zárkozhatik el és módot kell keresni arra, hogy a tervek és javaslatok meg is valósuljanak.

4. A sasréti bükkös.

Biedermann Imre bárónak a Mecsek nyugati nyúlványain hullámos vidéken, Almamellék község határában fekvő többezer kat. holdas erdejének a sasréti iskola melletti, nagyobbára bükk-

fából álló öreg erdőrészelete érdemes a kijelölésre és állandó fenntartásra egyrészt az állomány kora és szép növekedése miatt, másrészt a bükk tenyészeti alsóhatárának alacsonysága folytán, mely mintegy 150—200 m a tenger színe felett. A terület kiterjedése mintegy 40 kat. hold, melyet bükk 0.8, gyertyán 0.1, tölgy 0.1, szórványosan hárs és szilállomány borít. Az erdő kora 150—200 éves; a főállomány alatt 6—8 éves természetes úton keletkezett bükk- és gyertyánújulat van. A talaj homokos agyag, az altalaj agyag; a kiettség Dny—Ny.

5. A gyöngyösi bükkös.

A gróf Festetics-féle gyöngyöspusztai hitbizománynak Rinyabesenyő község határában fekvő és jóváhagyott rendszeres erdőgazdasági terv szerint kezelt erdőbirtokának C. osztályában lévő öreg bükkös már ki van jelölve természeti emlékek és annak fenntartását a birtokos áldozatkészsége és természetszeretete biztosítja.

Ezek a fák a 101. tag a) és b) részletében, valamint a 108. tag a) erdőrészletében mintegy 24 kat. holdon szétszórta állanak és az állományt alkotó mintegy 40 éves kocsányos tölgy, cser, bükk, gyertyán, erdei fenyő, égerállományból hatalmasan kimagaslanak.

Az öreg bükkfák 250—300 évesek, magról kelt, egészséges fák, melyekből a 101. tagban 10 db, a 108. tagban pedig 35 db áll. A fák tekintélyes magasságra törnek fel, mintegy 30—35 m. magasra becsülhetők; mellmagassági átmérőjük különböző: 80—150 cm.

A terület talaja televénytartalmú, mély, laza agyagos homok mélyrétegű agyag felett, helyenként üde foltokkal, teljesen sík, termőhelyi osztálya IV., tengerszintfeletti magassága 170 m.

A bükkösnek figyelmeztető táblával való ellátása folyamatban van.

6. Véssey Lajos természetvédelmi területei.

Ezek a Mecsektől ugyan kissé távol esnek és a Balaton vidékéhez tartoznának, mivel azonban ismertetésük „A Balaton

*Öreg Bükkök Festetics Kristóf gróf gyöngyöspusztái uradalmában.
(Földváry Miksa felvétele.)*

környékének természeti emlékei” című műveből kimaradt, ide iktatom azok leírását.

Két védelmi területről van szó.

Mindkettő Véssey Sándor és Mihály által alapított hitbizományhoz tartozó s egészben 1654.3 kat. holdat kitevő erdőbirtoknak egy-egy része. Az erdőbirtok fekvésének általában dombos a jellege; a dombsorok észak-déli vagy északkelet-délnyugati irányúak; a völgyek több helyen meredek oldalúak; a tengerszintfeletti magasság 140—240 m.

Az erdőbirtok agyag altalajon, mély, üde, eléggé televényes homokos agyagtalajon fekszik; helyenként vízmosásokkal van megszaggatva.

Az éghajlat enyhe és mérsékelt s a fatenyészetnek kedvező. A faállományok nagyobbára elegyesek s a fák növekedése jó.

A legnagyobb mennyiségben a kocsányos tölgy és a cser fordul elő, de a bükk és a gyertyán is alkot összefüggő állományokat az erdőbirtok területének mintegy negyedrésznél, míg a kőris, szil, nyár, nyír, éger, juhar elegyesen az egész terület

egyharmadát foglalja el. Kisebb mértékben található a mestersegesen telepített erdei, lúç- és vörösfenyő.

Mint általában a Dunántúl dombos vidékein és a sziget-hegységekben, úgy ezen az erdőbirtokon is az tapasztalható, hogy a bükkösök teret veszítenek és helyüket vagy a tölgy, vagy a gyertyán, sőt nem ritkán az akác váltja fel. Jelen esetben az elgyertyánosodás veszedelme forog fenn s ezért a gazdálkodás ennek megakadályozására törekszik a rendes üzemi erdőben és nagyon helyesen a még meglévő igen szép növésű, koros bükkösökből egy rezerváció kihasítását határozta el a hitbizomány jelenlegi javadalmasa.

Ez az erdőrészt Felsőzsitfa község határában, a 859. és 860. k. helyrajzi számok alatt fekszik, melynek üzemptervi megjelölése 22. a), kiterjedése 21.2 kat. hold. Talaja kissé televényes, eléggé üde, agyagos homok, mély homokos agyag felett. hajlása Dny—Ény, 20°—30° lejtőn, 180 m tengerszintfeletti magasságban. A részlet faállománya 8.5 kat. hold területhányadon 160 éves bükk, 12.7 kat. hold területhányadon pedig lúçfenyő 0.2, hárs 0.2, szil 0.1, nyír 0.1, gledicsia 0.2, tölgy 0.2 elegyarányban, az átlagos kor 30 év, a sűrűség pedig 1.0.

A természetvédelmi területnek kijelölt és fenntartandó másik erdőrészt Vése község határában, a 667. kat. helyrajzi szám alatt terül el és az üzemptervben a 26. a. megjelölést kapta. A 8.2 kat. hold kiterjedésű részlet talaja televényes, agyagos homok, meszes homok felett. Fekvése sík; tengerszintfeletti magassága 160 m. A faállományt jónövésű, ültetésből származó, teljes sűrűségű, 40 éves, elegyetlen lúçfenyő alkotja.

Mindkét erdőrészt a természetet szerető birtokos egyrészt mint emlékezetes családi helyeket kegyeletből, másrészt mint érdekes, szép és különleges állományokat okulásul és a késői nemzedéknek javára maga jelölte ki és azoknak természeti emlékként való fenntartását önként határozta el.

II. Nevezetes fák:

A Mecseken és környékén az alábbi különleges, koruknál és méretüknél fogva nevezetes, a hozzájuk fűződő mondáról vagy legendáról híres és rendellenes növésük miatt ritka fák-ról szereztünk tudomást.

A) Öreg fák.

1. Szelid gesztenyefák.

Nemcsak a Mecseken, hanem az egész országban található legöregebb fák bizonyára a szelid gesztenyék. Természetesen ezek egyszersmind a legnagyobb méretűek is. A mecseki gesztenyéseket az első fejezetben részletesen tárgyaltam; az ott megemlített gesztenyefákon kívül, gyümölcsösökben, szőlőkben, másutt is találhatók egyes példányok.

2. Tölgyek, cserfák.

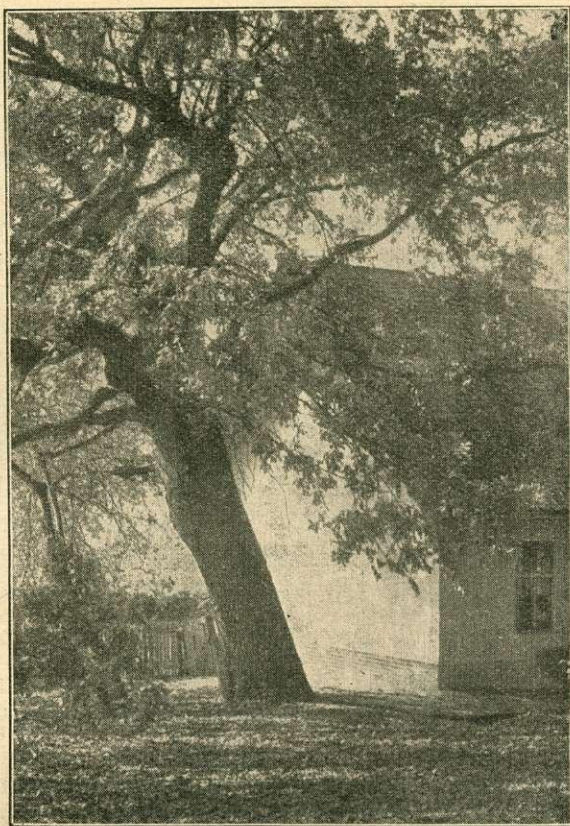
a) A rigóci kocsányos tölgy Somogytarnóca község határában, a Pécsről Barcsra vezető műút mellett, a középrigóci ősi, híres csárdával (jelenleg erdőőri lak) szemben áll az úgynevezett Vadaskert erdőrészben. Ez a terület ugyanis régebben a Széchényi grófok vadaskertje volt; ma az erdőbirtok s így ez az öreg tölgyfa is a m. kir. vallásalap tulajdona.

A fa 200 év körüli kocsányos tölgy, melynek mellmagassági kerülete 550 cm, törzse csupán 2.5 m magas, 13 ágra oszlik, melyek alsó átmérője átlagosan 50 cm; a fa egész magassága 25 m.

b) Biedermann Imre báró almamelléki uradalmában, a sasréti iskola mellett áll egy kocsányos tölgy, melynek mellmagassági kerülete 380 cm, famagassága 18—20 m.

A törzs D. felé dől, mintegy 5 m magasságban elágazódik; terebélyes koronája déli irányban 15 méternyire terjed, északi irányban az épület felett fejletlen. A fa kora mintegy 300 év.

c) A Magyar Nemzeti Múzeum „Gróf Apponyi Sándor” alapítványi uradalma mucsii erdejében 286 m tengerszintfeletti magasságban, az úgynevezett „Sáncok”-on, mely terület kő- és bronzkori lakótelep volt, az ősi sánc feletti kis tisztáson áll három tölgy és egy cser, melyek átmérője 67, 74, 77 és 82 cm. Ezek a fák legalább 300 évesek lehetnek, bár növésük rossz, törzsük alacsony. A néphit szerint ezt a négy fát a törökök ültették az akkori török vár elé. A fákon túl levő mély bevágást, hol az erdei út az őskori lakótelepre vezet, vaskapunak hívja a nép, azt tartva, hogy ott volt a török vár kapuja.

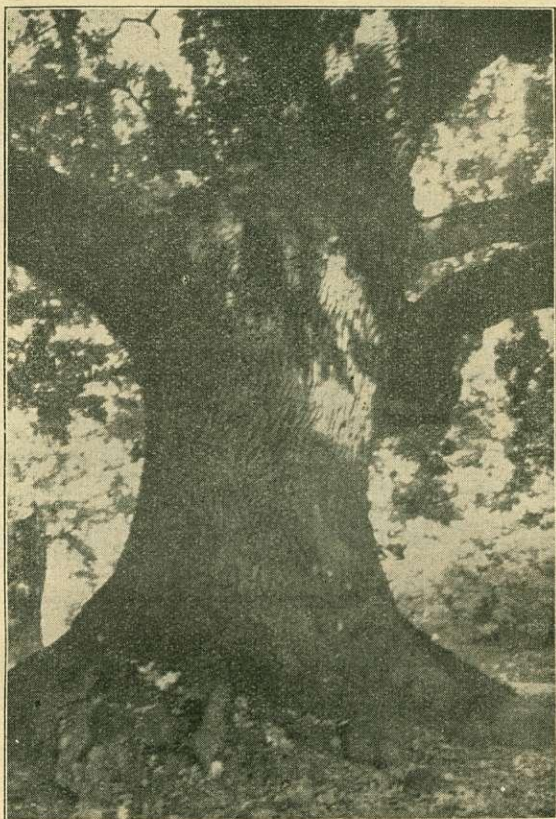
*Sasréti tölgy Almamelléken, Biedermann Imre báró birtokán.
(Földvály Miksa felvétele.)*

Az uradalomnak Závod község határában, a régi fürdőhely körül van több öreg cserfája. Célszerű volna itt egy kis rezervátumot létesíteni, melybe beleesnék az ott fakadó forrás, az imént említett cserfából és több bükkfából álló csoporttal.

Ezenkívül az erdőben szétszórta található 20—30 darab 300 év körüli nagyméretű tölgy, mint természeti emlék, szintén fenntartandó.

d) A teréziánumi alap bátaszéki uradalmának dunai erdejében, a „kisszigeti” erdőrészben van három darab, a „visszafolyó híd” elnevezésű erdőrészben pedig egy darab idős tölgyfa, melyeknek mellmagassági átmérője 130—156 cm.

A kisszigeti tölgyfákat a gémelek csapatostul szokták meg-

*Kocsányos tölgy Festetics Kristóf gróf birtokán, Rinyabesenyő mellett.
(Földváry Miksa felvétele.)*

szállani, minek folytán nyár utóján olyan fehérek a fák, mintha be volnának meszelve.

e) A m. kir. tanulmányi alap szekszárdi hegyi erdő „sötét-völgyi” részében van egy kocsányos tölgy, melynek átmérője mellmagasságban 106 cm, köbtartalmát 8 m³-re becsülték.

f) Frigyes kir. herceg karapancsai erdőgondnokságának dunamenti részében van egy öreg kocsányos tölgyfa, melynek kerülete 8.2 m.

g) Festetics Kristóf grófnak Rinyabesenyő község határában fekvő uradalmában, a major mellett áll négy hatalmas tölgy.

Ezek kocsányos tölgyek, melyek közül főként kettő kiváló egyed. Az egyik fa mellmagassági átmérője 165 cm, kerülete 524 cm, a törzs magassága 2 m, a fa magassága 19 m, a korona vetületének átmérője 25.40 m. Ebből is látszik, hogy ez a fa igen terebélyes. Bár a korona egyik-másik ága száradóban van és a gyökérfőben is mutatkozik némi korhadás, ez a fa remélhetőleg még sok éven át életben marad. Az uralkodó északnyugati szélről a község és a major védi. A másik öreg fa mellmagassági átmérője 172 cm, kerülete 550 cm, a törzs magassága 2.7 m, a fa magassága 21 m, a koronavetület átmérője 22.90 m. A fatörzs nyugati és keleti oldala korhadt. Ezek a fák nemcsak azért nevezetesek, mert tisztos korúak és tekintélyes méretűek, hanem azért is, mert futóhomokon állanak.

h) A tótfalui volt úrbéresek erdejének szélén áll egy egészséges kocsányos tölgy, melynek mellmagassági átmérője 185 cm, kerülete 565 cm, a korona vetületének átmérője 28 m, a fa magassága 25 m; a törzs 2.5 m magasságban csaknem vízszintesen szétterülő 6 ágra oszlik.

i) Az Esterházy hercegi hitbizomány kisvaszari erdőgondnoksága kerületében, Kisvaszar és Mecsekjánosi községek határvonalában áll az úgynevezett „Nagy cserfa”, melyet a nép útjelzőként ismer s melynek mellmagassági átmérője 1 m, magassága pedig 25 m.

j) Ötvös község belterületén fekvő köztéren áll egy a község tulajdonában levő öreg tölgy. Mellmagassági kerülete 450 cm, a csúcsmagasság 18 m, a törzs 3 méter magasságban kilencfelé elágazik. A fa egészséges, alakja terebélyes.

k) Festetics Kristóf gróf alsópacsér-visnyei gazdaságában, a gazdatiszti lak előtt álló tölgy mellmagassági átmérője 247 cm, kerülete 776 centiméter a fa magassága csak 12 méter, mivel az 1885. évben villám sújtotta és akkor a koronája leégett. A fa egészségi állapota aránylag jó, bár a törzs egy része belül üres, oly nagyságban, hogy két ember elfér benne.

3. Szilfák.

a) A kisszékelyi ótemetőben levő két hegyi szil az uradalmi erdészek temetkezési helyét jelzi. A nyugati fa kerülete

Az ötvösi tölgy.

(Földváry Miksa felvétele.)

3.7 m, a keletié 2.0 m. A törzs és a korona is egészséges. A fák helye felett húzódik a kálvária dombja, melyen ősi erődítmény volt.

b) A kishertelendi volt úrbéresek közös legelőjén, a község melletti sertésdelelőn áll 150 évre becsült öt szilfa. A terület meredek, északról délnek nyíló rövid völgy két oldalán levő kopárnak déli folytatásában szelid lejtésű völgyfenéken, mintegy 160 m tengerszintfeletti magasságban fekszik, melyen kis csermely folyik keresztül. Ennek közelében állanak a fák és pedig négy egy csoportban, míg az ötödik külön áll. A fák magassága 8—15 m, mellmagassági átmérője 43—90 cm, kerülete 156—286 cm között van.

c) Závod község határában, a Magyar Nemzeti Múzeum „Gróf Apponyi Sándor” alapítványi uradalma erdejének szélén álló erdőri lak mellett van egy szilfa, melynek kerülete tőben 562 cm. Mintegy 140 cm magasságban 3 ágra oszlik, melyek egyenesen szöknek a magasba. A vastagabb ág mellmagasságban 1 m átmérőjű, a másik kettő is tekintélyes méretű. A fa

magassága 28 m; alakja inkább karcsú, nem terebélyes koronájú; egészségi állapota kifogástalan; kora 150 éves lehet.

d) Püspöknádasdon a pécsi püspökség erdőszelvényének kertjében és a katolikus fiúnevelő-intézet kertjében található több mezei szil, melyek körülbelül 200 évesek; mellmagassági átmérőjük 62—110 cm; a famagasság 20—22 m.

4. Bükkfák.

a) A Magyar Nemzeti Múzeumnak Závod község határában fekvő erdejében szétszórta található néhány nagyméretű 300 éves bükkfa, melyeket eddig is megbecsültek és melyeknek természeti emlékként való fenntartása nehézségbe nem ütközik.

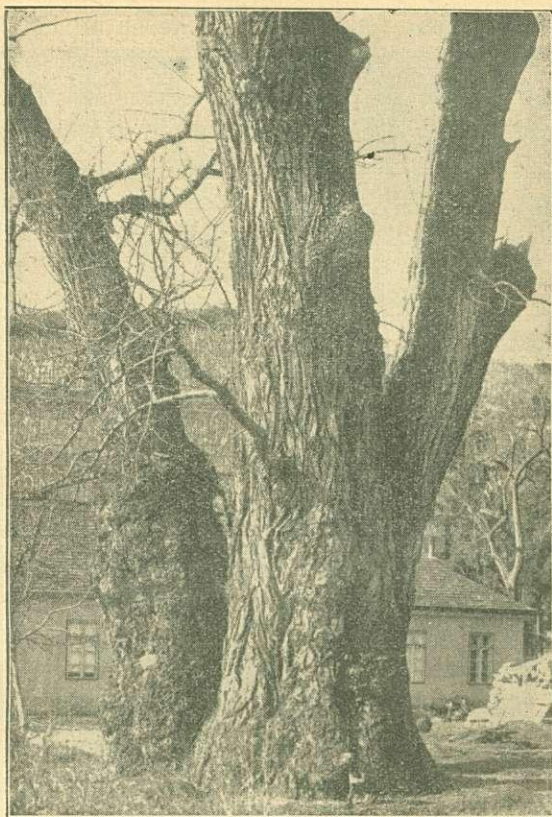
b) Az Esterházy hercegi hitbizomány baranyaszentlőrinci erdőgondnokságának helesfa-nagyvátyi erdejében, a 18. tagban van egy forrás, emlékkő és emelett két idős bükk, melyek mellmagassági átmérője 64—70 cm, famagassága 20 m, kora 150 év. A fák alatti állomány 10—20 éves fiatalos. A hercegi uradalom vezetőségének természetszeretete ezt a helyet 216 négyszögöl kiterjedésben természeti emlékek nyilvánította és mint ilyenek fenntartását a kormányhatóságilag jóváhagyott üzemtervben örök időkre biztosította.

c) A gyöngyöspusztai hitbizomány erdejében levő több nevezetes, öreg bükkfáról az I. fejezet 8. pontja alatt már megemlékeztem.

d) Mint érdekes elegyarányt említtem a m. kir. tanulmányi alap szekszárdi uradalmának dunai ártéri lágyfaerdejét, melyben néhány 15 év körüli kiváló növekedést mutató bükk van.

5. Nyárfák.

a) Feltűnő méretűek Dezső Rezső házának udvarán, a szőlőkben (Pécs, Bálics-út 3.) 280 m tengerszintfeletti magasságban álló két csomoros fekete nyár és egy jegenye nyár. Az egyik fekete nyárfa mellmagassági átmérője 510 cm, még 3 m magasságban is 500 cm; a famagasság 12 m; a másik mellmagasságban 620 cm, famagasság 14 m. Ezenkívül van még négy törzs egy tőből, melyek mellmagassági átmérője 350, 360, 390, 430 cm, a famagasság 10, 16, 12, 16 m.

Fekete nyárfák Dezső Rezső udvarán, Pécsen.

(Földvály Miksa felvétele.)

Ezek a fák nagy méretüknél fogva igen impozánsok, amit a 2, illetve 4 m magasságig érő csomorok még emelnek, a rajtuk kúszó repkény borostyánnal pedig érdekes látványt nyújtanak.

A legerősebb fa üreges, mely üreget cementtel kellene kitölteni, a további korhadás megakadályozása, vagy legalább is lassítása végett. Célszerű volna a száraz ágakat levágni és a vágáslapokat viasszal, vagy más konzerváló anyaggal befedni.

Az 1930. év elején levágott egyik jegenye nyárfa бүтүjén 114 évgyűrűt olvastunk meg; a fekete nyárfák jóval idősebbek lehetnek.

Ezeknek a fáknak fenntartása érdekében mindent el kell követni, tekintettel arra, hogy Pécs város határában, a város közép-pontjától nem messze állanak, honnan az iskolák tanuló ifjúsága, a tudományos körök, de a természetet szerető nagyközönség is könnyen felkeresheti azokat.

b) Karapancsán Frigyes kir. herceg uradalmában van egy fekete nyárfa, melynek mellmagassági kerülete 650 cm.

Az izabellaföldi erdőgondnokság kezelése alatt álló duna-menti erdők több részén található még nagyméretű, főként igen magasra szökő nyárfák.

6. Hársfák.

Az illatos virágot hozó, szívalakú, finom levelű, gömbalakú koronával díszelgő, szép hársfa nálunk nem örvend oly szeretetnek és megbecsülésnek, mint külföldön, főleg Németországban, hol alig van város, falu, melynek közterén ott nem állana a százados hárs.

A Mecseken egyáltalán nem találtunk tisztos korú, nevezetes hársat, távolabbi környékén is csak kettőt.

a) Az egyik Szökedencs község temetőjében, a Véssey-család régi családi sírhelye mellett áll, mely a temetővel együtt Szökedencs község tulajdona. A törzs átmérője 200 cm., erre keresztben mérve 100 cm., kerülete mellmagasságban 600 cm., a fa magassága 20 m. Jóllehet, a törzs odvas, mégis eléggé vidoran él, lombozata friss és ágai egészségesek.

b) A másik hársfa Ötvös község szélén, chernelházi Chernel Gyula parkjában, a kastélytól mintegy 80 lépésnyire áll. A birtok a kastéllyal, parkkal s így a hársfával is most Novák János tulajdonába ment át.

Közvetlenül a fa mellett egy kolostor és templom állt valamikor; ma már csak az alapja látható falmaradvány nélkül.

Régen „Héthársfa” volt a kolostor neve, mely utóbb vár lett. Hogy tényleg vár volt, mutatja az a körülmény, hogy ásatások során ágyú- és fegyveralkatrészeket találtak az épület helyén.

A „Héthársfa” kolostorról a felsősegesdi Ferences zárdában állítólag a tizenharmadik századból származó feljegyzések vannak, amiből arra lehet következtetni, hogy ez a fa közel 1000 éves s így Magyarország egyik legöregebb fája.

Az ötvösi hárs.

(Földvály Miksa felvétele.)

A fa méretei a következők:

A mellmagassági kerület	10 m. 20 cm.
A mellmagassági átmérő	3 m. 80 cm.
A csúcsmagasság	20 m. — cm.
A korona vetületének átmérője	18 m. — cm.

Ennek a hársfának az egészségi állapota nem kifogástalan, mivel korhadt. A törzs egyik részén egy méter széles kapu van, melyen át a körülbelül 2 méter átmérőjű üregbe lépünk. A fa-testen a hős cincér lárvájának rágása látható. Mindazonáltal a fa lombozata teljes és üde s így remélhető, hogy élete még hosszú lesz.

Az elnevezés szerint „Héthársfa” többi hat példánya már nincs meg.

c) Kadarkút község határában a somogyszentimrei m. kir. mezőgazdasági szakiskola területén a műúttól mintegy 80 m. távolságban, a vasúti állomás közelében van egy öreg pusztuló hársfa, melynek tövében levő forrás boltzatkövén a következő latin szöveg olvasható: „Me Ab Olim Placida 'Tilia Am Quene Obumb atam Ast Hac subin Aquilone 'evulsa Denutatam Dionysi us Márffy Voto Patris sui Haeredium Hocce suum 'Praediligentis Tientium Refectioni Dicatam Hoc Monumento Contextit Ornavit et Perennavit MDCCCXVII.”

A törzs a föld felszíne felett embermagasságban több ágra oszlik. Kerülete itt 550 cm, átmérője 180 cm. A csúcsmagasság mintegy 20 m.

7. Platán.

a) Gróf Apponyi Károly högyészi parkjában van egy keleti platán, melynek mellmagassági kerülete 600 cm., legvastagabb ágának kerülete 300 cm., korona vetületének átmérője 38 m., a fa magassága 32 m.

Igen figyelemreméltó, tekintélyes alakú fa, melynek kora pontosan nem állapítható meg. Levéltári feljegyzések szerint gróf Mercy 100 embert akasztatott fel rajta.

b) A zákányi vasúti állomás közelében, a D. S. A. vasút-társaság tulajdonában levő területen, az állomáshoz vezető műút mellett egykori fasor utolsó maradványaként áll egy nyugati platán.

A fa méretei: mellmagassági átmérője 110 cm, kerülete 333 cm. A törzs 2·8 m magasságban ketté ágazik és két egyenlő magas, szabályos koronát viselő ágra oszlik. A két ág egymással éles, hegyes szöveget alkot és közel párhuzamosan nőtt. A csúcsmagasság 17 m. A fa egészséges, kora 80 év körül van.

(Folytatjuk.)